

2023-04-05

Till Utbildningsdepartementet

(Dnr U2022/03532)

Idéburna skolors riksförbunds remissvar gällande Statens ansvar för skolan (SOU 2022:53)

Idéburna skolors riksförbund (ISR) organiserar icke vinstutdelande fristående skolor och arbetar för att stärka möjligheterna för olika idéburna pedagogiska alternativ att bedriva förskola/skola inom det svenska utbildningsväsendet. ISR verkar för en decentraliserad målstyrning där skolorna själva kan styra över hur verksamheten ska organiseras för att nå de nationella målen. På så vis främjas en pedagogisk mångfald, vilket är en förutsättning för en verklig valfrihet för elever och föräldrar. Med idéburna skolor avses den definition som tagits fram av utredningen Idéburna aktörer i välfärden, SOU 2019:56

Sammanfattning av synpunkter från Idéburna skolors riksförbund (ISR)

ISR instämmer i utredningens problembeskrivning och ser de svårigheter som finns att hitta långsiktiga lösningar. Dock har vi en delvis annan bild av såväl orsaker som lösningar. Att göra läraryrket attraktivt så att bristen på välutbildade och kompetenta lärare kan åtgärdas är en grundläggande förutsättning för ett välfungerande skolsystem. Vi ser då andra vägar än storskaliga och mycket resurskrävande systemförändringar av det slag som beskrivs i utredningen. ISR gör bedömningen att de förändringar som efterfrågas gällande såväl undervisningens kvalitet som det professionella handlingsutrymmet sannolikt inte kommer att uppnås med utredningens förslag.

Istället för stora, kostsamma och resurskrävande systemförändringar av det slag som beskrivs i utredningen bör reformer, som mer precist riktar sig mot identifierade problem, noggrant analyseras och förankras i fortsatt utredningsarbete. Som antyds i 19.1.5 kan det finnas behov av helt andra reformer och utredningar. ISR vill då särskilt framhålla frågan om hur det professionella handlingsutrymmet ska kunna öka inom ett förändrat styrsystem. En översyn av resursfördelningssystemet behöver göras för att skapa likvärdiga villkor plus tydlighet och förutsägbarhet för alla parter. Vi ser även behov av en förändring av skolmyndigheters samverkan och särskilt Skolinspektionens roll och uppdrag. ISR skulle även gärna se en kommande utredning som tittar på möjligheter att ge en tydlig roll för idéburna aktörer att samverka med hemkommunen och den kommunala huvudmannen.

- ISR avstyrker utredningens alternativ 1 med ett statligt huvudmannaskap.
- ISR avstyrker även delar av alternativ 2 gällande statens systemansvar. Det gäller bl.a. förslagen att staten ska ta över finansieringen av enskilda huvudmän (17.3.3), att staten ska ansvara för ett system för ansökan och skolplacering i grundskolan och att staten ska ta över ansvaret för planering och dimensionering av utbildning (17.2.2).
- ISR förordrar istället en förstärkt reglering av kommunernas ansvar som hemkommuner i relation till frågor om ersättningsmodell, finansiering, planering och etablering såväl som skolval och skolplacering.

Inledning

ISR kommer i detta svar inte att behandla varje punkt i denna mycket omfattande utredning. Detta då utredningen dels inte innehåller några färdiga förslag utan bara olika förslag till fortsatta utredningar och dels då vi saknar väsentliga frågor om skolsystemets framtida utveckling som vi istället skulle vilja se belysta. Utredningens avgränsningar har naturligtvis sin grund i hur dess direktiv är utformade.

I sitt direktiv och tilläggsdirektiv har utredningen en avgränsning som handlar om hur ett förstatligande av skolan skulle kunna ske eller, i tilläggsdirektivet, hur statens ansvar skulle kunna stärkas med andra former än genom ett förstatligande. Utredningen ska även analysera hur statens ansvar för Komvux kan stärkas. Däremot omfattas inte förskolan.

Utredningen har gjort en gedigen genomgång av skolsystemets bakgrund och nuläge. Den innehåller även en ordentlig genomlysning av vad ett statligt huvudmannaskap skulle kunna innebära och vilka förändringar i olika system som skulle bli nödvändiga som en följd av detta.

ISR delar i stort problembilden så som den beskrivs i utredningen såväl som i dess slutsats att ”*Den sammantagna effekten blir ett svåröverskådligt system som riskerar att begränsa det professionella handlingsutrymmet och därmed också kvaliteten i den undervisning som eleverna får.*” (s 685)

Vi ställer oss också bakom att det behövs förändringar av det svenska skolsystemet av mer grundläggande karaktär liksom utredningens konstaterande *att det professionella handlingsutrymmet har minskat och att statens systemansvar ska omfatta systemövergripande frågor och inte innebära att staten övertar huvudmannens eller professionens ansvar. Samt att staten behöver se över och vid behov ompröva den nuvarande styrningens inriktning, omfattning och utformning.*

Detta menar vi är ett nödvändigt grundantagande för att uppnå syftet att förbättra undervisningens kvalitet och likvärdigheten liksom syftet att den föreslagna förstärkta styrningen **inte** ska inskränka på det professionella handlingsutrymmet.

ISR instämmer även i utredningens utgångspunkt att skolan är till för eleverna och att undervisningen, mötet mellan lärare och elev är kärnan i skolan. Att fokus därför ska riktas mot att åstadkomma bästa möjliga förutsättningar för skolans kärna utifrån de faktorer som gör det så bra som möjligt för varje elev.

Genomgående i utredningen görs en åtskillnad mellan offentliga och enskilda skolor utan att differentiera mellan kommersiella och idéburna enskilda skolor. Till skillnad från de kommersiella

skolorna, som utredningen konstaterar i hög utsträckning har en allmän profil, så kan de idéburna skolorna ofta erbjuda pedagogiska alternativ. De idéburna enskilda skolorna bidrar till den mångfald som är en förutsättning för verklig valfrihet. De konkurrerar inte med de kommunala skolorna – däremot erbjuder de kompletterande utbildningsalternativ. Detta blir särskilt viktigt i ljuset av att utredningen diskuterar ett krav om att friskolorna ska bidra till skolsystemet med något unikt till utbildningsutbudet inom grundskolan för att få tillstånd för etablering.

Vi menar att det därför är viktigt att särskilt beakta de idéburna skolornas plats och roll i skolsystemet. Denna ska inte ses som något vid sidan av kommunens utbildningsutbud utan som en del av och integrerad i detta. Därför förordar vi en större samverkan på kommunal nivå mellan idéburna, hemkommun och kommunala huvudmän. Vi vill bredda kommunernas hemkommunsansvar genom en ökad samverkan runt till exempel skolval och skolplaceringar. En bättre samverkan är också viktig för att de idéburna skolorna ska främja allmänintressen. Det kan till exempel handla om att etablera idéburna verksamheter i resurssvaga områden (t.ex. i kommunens lokaler).

Idéburna skolor är dock ofta små skolor. Vi är därför bekymrade för att förslagen som framförs verkar missgynna små skolor.. Det gäller såväl förslagen om resursfördelningsmodell som etableringsprövning och kapacitetsstöd, beroende på hur dessa utformas mer precist.

Ett förstatligande av skolan framförs inte sällan som ett förslag till lösning av olika problem inom skolan och det är därför bra att genom denna utredning få en tydlig bild av innebörden av en sådan reform. I utredningens alternativ 2, där kommunen behåller huvudmannskapet, beskrivs vad det skulle innebära att staten ändå stärker sitt inflytande över skolsystemet. Vi är dock tveksamma till såväl alternativ 1 som 2 när det gäller deras möjlighet att lösa de beskrivna problemen – att stärka det professionella handlingsutrymmet och kvaliteten i undervisningen. Bägge riskerar leda till en ännu starkare top-down styrning där beslut fattas alldeles för långt från de pedagogiska verksamheterna, Vi föreslår istället en förstärkning och breddning av kommunernas ansvar som hemkommun samt en föreskriven samverkan med de idéburna skolorna till exempel när det gäller skolval och etablering av nya skolor. Det finns dock en del frågor där staten kan ta ett större systemansvar.

Utredningens förslag bygger på en analys att skolans problem har sina orsaker i en för svag och fragmentiserad styrning och att en lösning är en starkare centralisering och en starkare s.k. styrkedja uppifrån och ner. Utredningen uttrycker även svårigheter för mindre huvudmän, även kommuner, att klara sitt uppdrag utifrån hur man ser ett välfungerande styrsystem.

ISR har en annan bild av vad som orsakar svårigheter för vissa skolor att klara sitt uppdrag. Även om det finns en del förslag i utredningen som vi kan ställa oss bakom, så avvisar vi såväl alternativ 1 som stora delar av alternativ 2 med motiveringen att de är alltför kostsamma och omfattande samtidigt som sannolikheten att de ska bidra till förbättringar är alltför liten.

ISR skulle av detta skäl vilja se en annan inriktning på kommande utredningar för att stärka det svenska skolsystemet. Vi tar här upp några områden där vi skulle vilja gå vidare med fortsatta utredningsamt kommenterar några av de enskilda förslag som särskilt berör idéburna skolor.

Det professionella handlingsutrymmet behöver stärkas

Vi tar vår utgångspunkt i utredningens syn att det behövs förändringar av det svenska skolsystemet av mer grundläggande karaktär. Det är dock viktigt att *“Statens systemansvar för skolan innebär inte heller att staten ska styra hur professionerna lägger upp sitt arbete. Rektorer, lärare och annan pedagogisk och elevvårdande personal bör ha ett mandat att hantera det löpande arbetet på skolorna utifrån sin professionella kompetens.*

Här behöver staten i sin roll som systemansvarig utforma sin styrning så att den motverkar negativa konsekvenser för professionen och i slutändan för eleverna. Det handlar exempelvis om hur staten utformar sin tillsyn och uppföljning samt vilka regler staten ställer upp för etablering av skolor och resursfördelning. Det handlar också om att avstå från detaljstyrning”. (693)

I relation till ovanstående intentioner bär förslagen om att förenkla styrningen genom att förstärka det statliga systemansvaret på inneboende spänningar som skulle behöva analyseras djupare.

Inriktningen mot att både förstärka den statliga styrningen och öka det professionella handlingsutrymmet kräver en diskussion om en balans mellan den byråkratiska och den professionella styrningen liksom om *top-down* vs *bottom-up* styrning. Trots att utredningen förordar systemförändringar och omtänkanden inom en rad områden ifrågasätts inte den nuvarande styrningens art och roll i de problem som beskrivits och inte heller hur det nuvarande styrsystemet inverkar på undervisningen och mötet mellan lärare och elev. Vi saknar en problematisering av hur ett större inflytande för professionen kan skapas i ett toppstyrt styrsystem med en 'stark styrkedja' och fokus på 'det systematiska kvalitetsarbetet'. Med nuvarande skrivning ses istället en hårdare styrning där alla nivåer sätter det systematiska kvalitetsarbetet främst som vägen till en bättre undervisningskvalitet och ett större professionellt handlingsutrymme.

Istället för en sådan inriktning vill ISR se fortsatt utredning om hur ett styrsystem i bättre balans med professionsstyrning och ett bottom-up perspektiv skulle kunna utformas.

Kapacitetshöjande stöd till huvudmännens kvalitetsarbete

Utredningen föreslår att staten bör ge kapacitetshöjande stöd till huvudmän, skolor och verksamheter, både offentliga och fristående. Stödet avses att ges med utgångspunkt i obligatoriska kvalitetsdialoger mellan staten och huvudmännen – såväl den statliga som de enskilda – och syfta till att stärka huvudmännens kapacitet att ta sitt ansvar och bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete.

ISR håller med om att det finns ett behov av kapacitetshöjande stöd, dock inte i den form som föreslås. Den bygger på en övertro på den starka styrkedjan (*top-down*) och det systematiska kvalitetsarbetet. Att tvinga på alla skolor ett visst sätt att arbeta med utveckling och förbättring av undervisningen riskerar att motverka dessa skolors egen förmåga till utveckling. I namn av *systematiskt kvalitetsarbete* påtvingas vissa normer och idéer som inte har med skolans övergripande ändamål att göra. ISR ser med oro på den nya regleringen (1 augusti 2022) som ger regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer rätt att meddela föreskrifter om hur det systematiska kvalitetsarbetet ska bedrivas

Kvalitetsdialoger

När det gäller kvalitetsdialoger skriver utredningen att *kvalitetsdialoger bör utgöra utgångspunkt för statligt stöd till huvudmännen – såväl den statliga som de enskilda – vid ett eventuellt förstatligande*

av skolan. Men dialogerna behöver inte vara utformade på samma sätt som nu. ...Kvalitetssystemet med målsättningar, delmål, indikatorer och framgångsfaktorer kan också se annorlunda ut. ISR menar att en sådan förändring är absolut nödvändig. Kvalitetsdialogerna bör utgå från lokalt identifierade problem och behov, särskilt med tanke på att utredningen betonar dialogerna som en del av styrningen:

Vi ser inte dialogerna enbart som en stödinsats utan att de även syftar till att ha en styrande effekt på huvudmännens kvalitetsarbete. Dialogerna är en del av den samlade statliga styrningen av skolsystemet, ...

Vi tänker att ett utvecklat nationellt kvalitetssystem med obligatoriska kvalitetsdialoger och efterföljande kapacitetshöjande stöd utifrån behov är den ingång som behövs.

Dessa senare formuleringar sätter frågan om top-down eller bottom-up styrning på sin spets.

Förändring av skolmyndigheter

ISR ser positivt på en översyn av skolmyndigheternas roll och samverkan både internt och gentemot skolor. Skolinspektionens roll och uppdrag behöver förändras. Nuvarande inriktning driver skolan mot en allt starkare betoning av juridik på bekostnad av pedagogik och professionellt omdöme. Detta driver utvecklingen mot en strävan att inte göra fel snarare än i en inriktning mot att göra rätt saker som främjar elever och skolans utveckling. ISR har även tidigare problematiserat Skolverkets metoder för styrning av skolan.

Kommunal samverkan

Skolan har flera roller utöver den rena undervisningen av elever. Den är också en viktig del av samhället och en plats som i mycket definierar barn och ungas uppväxtvillkor. Skolan kan och bör samverka med det omgivande samhället på olika sätt, inte minst genom ungas fritidsverksamheter och samverkan med andra delar av det lokala samhället. Även förskolan behöver en nära koppling till skolan.

Idéburna skolor önskar en nära samverkan med kommunen och de kommunala skolorna. Många idéburna skolor är små och har idag inte så sällan ett bra samarbete med kringliggande kommunala skolor. Det kan handla om samverkan kring elevhälsa eller andra funktioner där båda parter kan vara vinnare. ISR tror att kan finnas förutsättningar att utöka sådana samarbeten som bygger på ömsesidig nytta och förtroende och inte på konkurrenstänkande.

Med en statlig finansiering av friskolor skulle dessa i praktiken bli en slags statliga skolor som enskilda öar inom den i övrigt kommunala verksamheten. ISR tror att detta skulle försvåra den samverkan som många av våra skolor önskar. Det skulle även vara svårt att försvara eventuella skillnader i resurstilldelning mellan de kommunalt finansierade skolorna och den fristående statligt finansierade skolan oavsett vem som är gynnad eller missgynnad.

Den resursfördelningsmodell som finns idag är i sin utformning tydlig men i sin tillämpning inte lika tydlig vilket medför olika tillämpning och därmed skiftande resurser och kapacitet hos såväl kommunala som fristående huvudmän. Modellen har även kommit att ifrågasättas i vissa delar och även ISR ser områden där det behövs förstärkta regleringar, kompletteringar eller förtydliganden i strävan mot likvärdighet – inte likformighet - oavsett förutsättningar och behov. Det är dock inget

som man enkelt skriver ihop eftersom det handlar om förändringar som bör hålla över tid, ha acceptans hos alla parter och skapa goda förutsättningar för likvärdiga villkor och ett utrymme även för de idéburna skolorna att verka.

ISR förordar därför att utifrån skolkostnadsutredningen och andra relevanta utredningar göra en ordentlig genomlysning av hur fördelning av resurser till fristående (och i viss mån även kommunala) skolor ska se ut i framtiden. Frågor om hemkommunens ansvar behöver redas ut men ISR vill även lyfta ett behov av ett strukturstöd till mindre skolenheter.

Kommunens dubbla roller

ISR noterar att denna utredning är föredömlig i att tydligt skilja begreppen hemkommun från det kommunala huvudmannskapet. I många sammanhang, bl.a. i utredningen "*En mer likvärdig skola*", används begreppet huvudman slarvigt och utan tydlighet kring vilken nivå som avses. Vi konstaterar också att denna otydlighet även förekommer i den allmänna debatten och även inom kommunala förvaltningar. ISR förordar en fortsatt ordning med hemkommunen som ansvarig för resursfördelning till alla kommunens elever, även de som går i fristående skolor. I det sammanhanget vill vi särskilt poängtera vikten av att skapa en tydlighet kring kommunens två skilda roller som hemkommun men även som huvudman för den kommunala skolan. Staten bör här reglera hur en transparent redovisning av ska kunna åstadkommas.

En fråga som diskuterats mycket på senare tid handlar om kommunens större ansvar för alla elevers rätt till skolgång. ISR vill då betona att detta är ett ansvar som ska vila på hemkommunen och inte på den kommunala huvudmannen. Hur hemkommunen löser detta kan se olika ut men kan t.ex. ske genom en dialog och samverkan med alla skolor inom kommunen.

ISR förordar en breddning och förstärkt reglering av hemkommunens ansvar i förhållande till såväl resursfördelning som etablering och planering av skolor som när det gäller skolval och skolplacering. Detta förutsätter dock en större samverkan mellan hemkommunen och de enskilda skolhuvudmännen.

Resursfördelning och finansiering

Utredningen föreslår en nationell resursfördelningsmodell för grundskolan och förskoleklassen som ligger nära dagens system. ISR förordar:

- att istället för att bygga upp ett parallellt system bygga vidare och förstärka regleringar inom det som finns idag
- att strukturtillägget breddas till att också omfatta små skolor
- att ha kvar kommunernas möjligheter att göra lokala prioriteringar

Vi vill också påpeka att ansvarstillägget ska komma kommunen som hemkommun till del – inte kommunen som huvudman

I simuleringarna som genomförts framgår att små glesbygdskommuner och skolor sannolikt kommer att missgynnas av den föreslagna modellen samtidigt som modellen tycks gynna storskalighet (kvantitet i elevantal). Det är därför viktigt att fortsatt utredning särskilt fokuserar detta och prövar möjligheten att ge små skolor ett särskilt strukturtillägg.

Utredningen diskuterar också olika sätt att genomföra en statlig finansiering där den minst genomgripande förändringen skulle vara att bygga vidare på dagens likvärdighetsbidrag. ISR

välkomnar försöken att åstadkomma en mer likvärdig finansiering av skolan men ser också risker med att kommunerna förlorar möjligheten till lokala anpassningar. I detta sammanhang vill vi också påpeka behovet av en differentierad behandling av olika typer av enskilda skolor (kommersiella och idéburna).

ISR ställer sig bakom förslagen om att minska antalet särskilda riktade statsbidrag.

Planering och dimensionering av utbildning

Utredningen föreslår att staten ska främja en effektiv planering och dimensionering av utbildningssystemet. Det är dock kommunen som är ansvarig för var skolor placeras och hur stora de är genom kommunens planmonopol för mark och ansvar för all kommunal service. I många glesbygdskommuner finns starka önskemål om att ha förskola och skola åtminstone för yngre barn i närområdet. ISR vill i det sammanhanget lyfta fram att små idéburna bygdeskolor kan medverka i att uppfylla detta kommunala åtagande.

När det gäller planering och dimensionering av gymnasieskolan pågår ett arbete kring regional samordning. ISR ser inte staten som den aktör som ska ansvara för detta. Detta gäller även frågan om antagning till gymnasieskolan.

Vår grundhållning är att mycket av det som föreslås bli ett statligt ansvar istället bör vara kommunalt. Vi håller med om att spelreglerna för skolmarknaden kan behöva förändras så att allmännyttan ges ett större inflytande än idag. Vi förordar en samverkan på kommunal nivå för att motverka segregation och erbjuda kompletterande pedagogiska alternativ till fler.

Statens ansvar för fristående skolors etablering

Frågan om överetableringar, särskilt inom gymnasieskolan, skapar problem både för kommunala och fristående skolor. ISR kan se problem då en större skola etableras i ett område där ytterligare skolkapacitet inte behövs eller där det kanske rentav redan finns en överkapacitet. Vi vill dock betona att idéburna skolor ofta är mindre enheter som inte har den expansionsdrift som skolbolagens aktörer har. De finns ofta länge och uthålligt på en och samma plats och blir på så sätt högst planerbara. ISR kan se ett system med ett obligatoriskt samråd med lägeskommunen inför en etablering av en idéburna skola. Det kan handla om att klarlägga förutsättningar och söka samförståndslösningar, t.ex. kring var och hur snabbt en eventuell nyetablering skulle kunna ske. Vi ställer oss bakom utredningens strävan att få kontroll genom att staten utvidgar bedömningsaspekterna vid tillståndsprovningar. Dock är det viktigt att tillämpning sker i samråd med hemkommunerna.

Ansökan och skolplacering i grundskolan

Utredningen föreslår ett nationellt system för skolplacering i grundskolan. ISR har redan i tidigare utredning *En mer likvärdig skola* avvisat detta förslag och förordat en modell för samordning inom lägeskommunen, något som redan tillämpas på flera håll i landet.

Samordning och ansvar för skolans it-lösningar

Utredningen föreslår att staten bör samordna skolans it-lösningar och ansvara för it-system och register som alla huvudmän behöver vara anslutna till. Staten avses då även utarbeta standarder och riktlinjer för skoladministrativa system för att underlätta för huvudmännen och möjliggöra ett

effektivt och säkert utbyte av information. ISR välkomnar it-stöd till skolor men vill samtidigt uttrycka oro för stora system som kan bli både sårbara och tungarbetade. Erfarenheterna från arbetet med digitala nationella prov är hittills inte så goda och det skolan minst behöver är ökade kostnader och arbete med svårnavigerade och alltför omfattande systemlösningar.

Gymnasieskolan

En del av problembeskrivningen som utredningen lyfter som skolans problem handlar om gymnasieskolan. Det rör då övergripande frågor utifrån skolans inre arbete som att 20% av gymnasieeleverna på nationella program tar inte sin examen inom tre år eller att bara 56% av alla elever på introduktionsprogram övergår till ett nationellt program. Det är svårt att se en direkt koppling till lösningar på dessa frågor utifrån den analys och de förslag som utredningen presenterar. ISR skulle dock välkomna en framtida utredning kring frågan om de många elever som inte känner sig inkluderade i samhället efter att ha misslyckats med att få en utbildning som kan leda till delaktighet i arbetslivet. Att elever hamnar i ett vänteläge inom introduktionsprogram är inte en naturlag utan ett självkonstruerat problem utifrån hur vi utformat vårt betygssystem och vår gymnasieskola. ISR skulle önska ett mer flexibelt system där utgångspunkten är att varje ung människa ska kunna känna att man duger och kan lyckas med en utbildning.

Det finns olika skäl till att elever idag inte klarar de krav som ställs inom vårt skolsystem. Det kan vara psykisk eller fysisk ohälsa, olika sociala bakgrundsfaktorer eller funktionsvariationer av olika slag. Vi vill i sammanhanget lyfta den gråzon som finns till särskolan och betona att det finns barn och unga i gränslandet som skulle må väl av delar av särskolans arbetsmetoder. När särskolan byter namn till anpassade grundskolan resp gymnasieskolan skulle man hoppas att det kan leda till ett synsätt där olika grad av anpassningar är något normalt för många elever. Att då samtidigt förstärka den i verkligheten många gånger ganska flytande gränsen mot den anpassade grund-/gymnasieskolan genom en ny statlig instans för utredning och beslut om placering känns inte som den mest angelägna reformen.

Barn i behov av mer riktade insatser

Många lärare vittnar om en situation där många barn, med eller utan diagnoser, behöver stora extra insatser och kräver mycket av lärarens tid i klassrummet. Känslan av otillräcklighet uppges av lärare ofta som en orsak till att man lämnar läraryrket idag. Samtidigt ser föräldrar till dessa barn ett möte med ett skolsystem som inte förmår möta och följa upp enskilda barn och ungas behov eller skapa förutsättningar för en fungerande skolgång. ISR ser det som mycket angeläget att frågan om resursfördelning till barn med större behov av en anpassad skolgång snarast får en lösning. Det är inte bara det enskilda barnet som drabbas. Genom att lärare får en alltför splittrad arbetssituation i klassrummet uppstår ofta brister i trygghet och arbetsro.

Systemet med tilläggsbelopp är något som i praktiken upphört att fungera i många kommuner. Denna fråga gäller för barn i skolor med såväl kommunal som enskild huvudman och är ett exempel på hur förstärkt statlig reglering av en del av nuvarande resursfördelningsmodell behövs.

Vuxenutbildningen

Kommersialiseringen av den svenska vuxenutbildningen har skett i en omfattning som saknar historiskt motstycke. Från att Komvux nästan helt ha bedrivits i kommunal regi ända fram till början av 1990-talet går nu majoriteten av de vuxna eleverna hos externa utbildningsanordnare, oftast koncerner med vinstintresse.

ISR instämmer i utredningens problembeskrivning att Komvux saknar ett nationellt sammanhållet system. Till skillnad från det mer reglerade och enhetliga systemet för ungdomsskolans friskolor upphandlar kommunerna här på helt olika sätt – både med LOU och auktorisation och med helt olika krav på kvalitetsstandarder och mervärden. Ofta baseras upphandlingarna på pris, något som vore helt otänkbart i grund- och gymnasieskolan. Den anordnare som anger att den kan resurssätta utbildningen så lågt som möjligt och ändå uppnå minimikraven får helt enkelt uppdraget. Detta leder oundvikligen till minskad tid för eleverna med sina lärare förstås.

ISR vill se ett nationellt sammanhållet system för hur Sveriges vuxenutbildning ska anordnas. Kommunerna måste återta ett ansvar för Komvux men kan även låta seriösa idéburna aktörer medverka för att bidra med reell valfrihet. Vi vill även se en statligt reglerad ”rikprislista” - helst med betydligt högre ersättningsnivåer än de nuvarande, för de resurser som varje elevs utbildning ska få. Det kommer löna sig genom lägre arbetslöshet och snabbare relevant kompetensförsörjning till näringslivet. ISR vill även se ett förbud mot att ha en resultatbaserad ersättning till vuxenutbildningsskolor.

Ett livslångt lärande och möjligheter att komma in i arbetslivet för den som inte klarat sin gymnasieskola eller vill växla spår känns mer angeläget än någonsin i ett samhälle där utbildning fått en helt central roll för möjligheten till jobb och delaktighet i samhället. Samtidigt har vuxenutbildningen inte prioriterats utan inriktats mot lägsta möjliga kostnad. Vi ser idag även ett hot mot andra delar av vuxenutbildningen som folkhögskolor. Ungdomsskolan kommer alltid att behöva ett komplement och framtidens snabba tekniska utveckling kommer att ställa krav på många att skifta yrkesbana under livets gång.

Små huvudmän

Utredningen lyfter flera problem med små huvudmän och skriver att även vissa kommuner är för små för att fullgöra sitt uppdrag som huvudmän. ISR delar inte utredningens bild utan ser tvärtom hur små idéburna huvudmän engagerat sköter sitt uppdrag med välskötta och välmående skolor. Det vi ser i dessa skolor är att närhet kan kompensera storlek genom att styrelsen och skolledningen har nära kommunikation och huvudmannen har en mycket god insyn i och kunskap om verksamheten. Detta i kombination med engagemang för sin skola och delaktighet hos såväl personal som föräldrar (och ibland en hel by) leder oftast till en skola där elever mår bra och klarar sin skolgång. ISR noterar att förståelsen för den egna skolans förutsättningar och möjligheter många gånger är större hos dessa små huvudmän än hos de allra största huvudmännen i storstäderna.

ISR vill dock framhålla att litenhet dock kan vara ett problem i förhållande till styrsystemets utformning. Juridifieringen av skolans styrning, som vi sett de senaste åren, ställer krav på huvudmän att i första hand undvika att göra fel. Idéburna huvudmän är mer inriktade mot att hitta lösningar, ibland även okonventionella sådana, på problem som uppkommer. Det är just denna förmåga som har gjort dem anpassningsbara så att de kan hitta lösningar för enskilda elever eller att klara såväl upp- som nergångar i elevantal.

Dock är dessa små huvudmän sårbara för större förändringar i regelsystem som är anpassade för stora aktörer. Särskilt de kontrollsystem med omfattande dokumentationskrav och nya regelverk som

kommit i spåren av såväl top-down-styrning som marknadstänkande och konkurrens inom skolsektorn har varit belastande för mindre huvudmän.

De idéburna skolornas roll och villkor.

ISR vill avslutningsvis lyfta frågan om de idéburna skolornas roll och villkor. När civilsamhället tar på sig rollen att driva skolor är det samhällsnytta och inte konkurrens eller egennyttan som är drivkraften. De spelregler som utformas för att möta marknadstänkande, konkurrens eller egennyttan passar inte för civilsamhällets aktörer.

De idéburna skolorna önskar samverkan och inte konkurrens. De ser sig inte som aktörer på en marknad utan istället som engagerade medborgare i ett samhällsprojekt syftande till att skapa bästa möjliga förutsättningar för elever att utvecklas och lyckas. Ofta arbetar man även ideellt på sin fritid med att förverkliga den vision man har för sin skola.

ISR menar att den kraft och det engagemang för skolan som finns hos civilsamhällets aktörer borde stärkas istället för att motarbetas. Mycket kan också finnas att lära för andra av den lösningsfokusering som kännetecknar dessa skolor.

Genomgående i utredningen görs en åtskillnad mellan offentliga och enskilda skolor men man differentierar inte mellan kommersiella och idéburna enskilda skolor.

ISR menar att det är viktigt att särskilt beakta de idéburna skolornas plats och roll i skolsystemet. Dessa ska inte ses som något vid sidan av kommunens utbildningsutbud utan som en integrerad del i detta. Därför förordar vi en ökad samverkan på kommunal nivå mellan idéburna och kommunala huvudmän. Idéburna skolor vill även samverka kring kommunernas hemkommunsansvar runt till exempel skolval och skolplaceringar.

ISR håller med om att spelreglerna för den s.k. skolmarknaden kan behöva förändras så att allmännyttan ges ett större inflytande än idag. Här menar vi dock att idéburna skolor kan behöva särbehandlas för att inte utplånas av regelverk avsedda att tygla en marknad. Idéburna skolor styrs av en annan logik där pengar aldrig är en drivkraft utan bara en nödvändighet för att skapa den goda skola man önskar förverkliga. De idéburna skolorna tillför en mångfald i form av småskalighet, pedagogisk inriktning, engagemang och bidrar till en verklig valfrihet för elever och föräldrar.

Idéburna skolor ser utmaningarna i dagens skola, t.ex. med segregation och låga resultat i vissa skolor. Ett av identifierade problem som denna utredning lyfter är att få skolor med stor andel barn med svaga förutsättningar är friskolor. ISR har sett en rörelse mot att lokala idéburna aktörer önskar medverka och bli en del i lösningen på denna typ av utmaningar. Genom en förankring i civilsamhället och engagemang startar nu idéburna aktörer t.ex. Communityskolor och skolor med stark föräldramedverkan i storstäders förorter.

Även i glesbygd har idéburna skolor en roll att medverka till en levande bygd genom att låta nedläggningshotade skolor få leva vidare och blomstra. På andra håll utgör de en möjlighet för elever att hitta alternativa sätt att fullfölja sin skolgång.

ISR skulle vilja påbörja ett samtal om hur idéburna skolor kan ges särskilda förutsättningar att fortleva och även bli fler för att berika skolsystemet. För detta krävs att deras ekonomiska förutsättningar inte undergrävs eller att de likriktas i stelbenta kontrollsystem.

Kanske kan man hitta nya former för samverkan med hemkommunen där nya driftformer kan prövas, t.ex. för att stärka skolor med svaga resultat.

För små idéburna huvudmän ser vi även behov av ett riktat strukturstöd utifrån alla krav som idag ställs på alla huvudmän, oavsett storlek. Ett område där ISR ser stora svårigheter idag är alla former av nyetableringar av idéburna skolor. Genom att skapa samverkansformer med hemkommunen tror vi att fler goda skolmiljöer skulle kunna förverkligas. Vi ser även behov av en förändrad granskning med en högre pedagogisk kompetens hos granskare och inte bara juridisk.

Idéburna skolor skulle, precis som i de flesta andra länder, kunna ha en viktig roll inom det samlade skolsystemet där man i samverkan med kommunen kan tillföra olika värden utifrån plats och sammanhang.

För Idéburna Skolors Riksförbund

Håkan Wiclander, Ordförande

Idéburna skolors riksförbund

Epost: info@ideburenskola.se

Hemsida: www.ideburenskola.se